

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

BATAGELJ (Anton) Tone,

rez. major VKJ in policijski inšpektor – doslej
neznani podatki iz AS

(Varnostna študija primera nemškega vojnega ujetnika in
povratnika slovenske Udbe)

Čeprav je Jerca Vodušek Starič tudi o Tonetu Batagelju obelodanila nekaj zanimivih arhivskih podatkov¹, sem vseeno zaprosil AS za ohranjene dokumente iz dosjeja Antona Batagelja². Med njimi sta dva pomembna: zaslihanje s strani Gestapa julija 1942 in po povratku leta 1946/47 tudi zaslihanje s strani slovenske Udbe. Vseh dokumentov je 10 (28 listov), pa bom za vsakega navedel samo natisnjeno številko.

Ker sem sicer o Tonetu Batagelju napisal obširen članek³, sem se, ob množici mnogih novih podatkov tudi za zgodovino organizacije TIGR, odločil za podrobno obdelavo.

Tone (Anton) Batagelj, kapetan VKJ
(Vir: »Kladivarji«, 1936)

O nastanku dokumentov ni nobenega podatka. Namreč, vsi nemški dokumenti so napisani v srbohrvaščini, pa se mi zdi zelo verjetno, da gre za (bolj slabe) prevode. Iz zaporednih številkk dokumentov v dosjeju, ki ga je slovenska Udba vodila za Toneta Batagelja, je tudi zaznati, da je bil dosje očiščen. Dokumenti slovenske Udbe so v slovenščini, nestrokovni (namesto policijski inšpektor navajajo »politični« in podobno).

Predstavljam posamezne dokumente z izvrnimi naslovi, predvsem pa osebe (okrepljeno), s potrebnim komentarjem.

¹ Jerca Vodušek Starič, *Slovenski špijoni in SOE 1938–1942*, samozaložba, Ljubljana 2002.

² Anton Batagelj, SI AS 1931 (RSNZ SRS), tehnična enota 864 in 942 (posredovano na CD 11. 6. 2916).

³ Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju, *Tone (Anton) Batagelj – preporodovec, dobrovoljec srbske vojske, rez. major VKJ, policijski inšpektor in vodja jugoslovanske Ujke, tigrovec, pesnik in pisatelj*, objavljen na www.vojastvo-military.si (vstavljeno 2. 4. 2016).

1. Batagelj Anton, predstavitev – zapis Udbe, 1946⁴

Batagelj Anton, rojen 27. 12. 1894 v Šturjah pri Ajdovščini, sedaj upokojenec, prej državni uradnik – policijski komisar in inšpektor, pripadnik obveščevalne službe VKJ od leta 1921.

Na Jesenicah imel dva aktivna sodelavca **dr. Cvetka** in **dr. Jož. P** (verjetno Jože Pintbah, opomba avtorja). Proti Italiji in Avstriji je organiziral sodelavsko mrežo na patriotski osnovi in prek rezidentov, in sicer:

- **Bizjak Franc** iz Vrhpolja pri Vipavi je pokrival Baško grapo, Tolminsko in Cerkljansko. Po odhodu Batagelja v Beograd, je prevzel celotno sodelavsko mrežo.
- **Bizjak Peter** iz Kranjske Gore je pokrival sektorje Vršič–Trento ter Planico–Trbiž.
- **Dr. Fersker Julij** iz Celovca – avstrijska meja.
- **Uršič Franc** z Jesenic.
- **Cviter Vinko** z Jesenic (verjetno Zwitter).
- **Borovnik Sebastijan** iz Borovelj.
- **Groban Franc**, profesor, iz Zilske doline.
- **Dr. Miroševič**, iz konzulata v Celovcu je bil poseben rezident na zvezi Batagelja in podrejen ObC v Ljubljani.

Leta 1924 ga je major **Viktor Andrejka**, načelnik ObC v Ljubljani, premestil v Rakek z nalogo, da organizira podobno mrežo proti Istri in Trstu. Njegov rezident je bil **Kebec Jože** iz Postojne, pozneje ubit na italijanski meji (verjetno je šlo za **Kukec Jožeta**, opomba avtorja). Leta 1926 se je vrnil na Jesenice.

Ob aretaciji **Bevk Slavka** v Italiji leta 1930 je bil Batagelj premeščen v Beograd, kjer je stopil v organizacijo primorskih emigrantov, katere glavni tajnik je bil **Albert Rejec**.

Rejec je vodil obveščevalno mrežo proti Italiji prek dveh podcentrov: v Ljubljani ga je vodil **Zelen Danilo**, v Zagrebu pa **Storja Ivo**. **Dr. Lavo Čermelj** je bil šef za propagandno delovanje.

Od leta 1941 je bil Batagelj v nemškem vojnem ujetništvu.

Navedena predstavitev, čeprav necelovita, je zanimiva iz treh razlogov:

- obmejni policijski komisarji so bili rez. častniki VKJ, ki so pristopili v obveščevalno službo VKJ;
- obveščevalci so mrežo tajnih sodelavcev vodili prek rezidentov;
- konzulati v obmejnih državah (Celovec, Trst, Gradec) so bili izpostave ObC v Ljubljani, na Sušaku in v Mariboru.

⁴ Ibidem, št. I-042472 in I-042473, 2 lista.

2. Izveštaj »Ungar« – Podaci o Batagelju, Beograd, 6. 11. 1941⁵

Gre za poročilo nemškega sodelavca pod psevdonomimom »Ungar«. To je bil madžarski državljani Ištvana Feheryr, v Beogradu že prej obsojen na 20 let zavora kot agent madžarske, francoske, češke in nemške obveščevalne službe. O Batagelju je poročal naslednje:

- Leta 1934 je služboval na policiji v Ljubljani, zatem pa je bil premeščen v Beograd v MNZ – v inšpektorat državne varnosti.
- Postavljen je za šefa UJKE št. 2, ki je imela nalogo, da v Italiji in Nemčiji organizira obveščevalno, sabotažno in teroristično delovanje.
- Važnejši člani so bili: **Kosta Tasić**, šef III. oddelka policije v Beogradu, **Kazimir Magašević**, policijski agent v Beogradu, **dr. Bradamater** (verjetno **Mihovil Bradamante**), uslužbenec Agrarne banke v Beogradu, **dr. Čok** (trenutno v Turčiji), **dr. Lavo Čermelj** (trenutno v zaporu v Trstu), **Albert Rejec**, šef primorskih emigrantov, ki se v Beogradu skriva pod lažnim imenom kot **Viktor Rakuša** in **Danilo Zelen** iz Ljubljane (za katerega so Italijani obvestili, da je padel v Sloveniji).
- Tajnica UJKE je bila **Ela Potočnik**.
- Zaradi energičnih protestov nemških in italijanskih diplomatov v Beogradu je bil Batagelj leta 1940 premeščen v Skopje.

Poročilo nemškega (gestapovskega) sodelavca je samo delno točno. Namreč, naloge UJKE so bile predvsem kontrola nad delovanjem nemških in italijanskih diplomatov v Beogradu proti Jugoslaviji.

3. Dopis: Tajna državna policija, Celovec, prejemnik: Šef tajne državne policije in SD, Beograd – predmet: Batagelj⁶

Celovski Gestapo je poslal odgovor na zahtevo Gestapa iz Beograda z dne 25. 2. 1942 in poroča naslednje:

- O **dr. Francu Ujčiču** se omenja, da je bil prijatelj z Batagelj Antonom.
- Njegovi zvezi na Koroškem sta bila: **Kerim** (verjetno Karl, opomba avtorja) **Pirker**, rojen 29. 3. 1896 v Celovcu, pripadnik avstrijske vojske, ki je bil zaprt zaradi vohunjenja in **Max Zeman**, rojen 9. 1. 1906 v Celovcu, čigar sin je bival v Mariboru.
- **Karel Širok**, konzularni uslužbenec v Celovcu (leta 1940 obsojen na smrt) je v preiskavi navedel naslednje prijateljske zveze: **Anton Batagelj** iz Beograda, iz

⁵ Ibidem, št. 00227, 1 list.

⁶ Ibidem, št. 00228 in 00229, 2 lista.

Celovca pa kulturni delavci: **Zwitter, Suppanz, Suttia, Jakob Reichman** in **Karl Prinčič**, trgovec z južnim sadjem.

Obsojeni **Karel Širok**, konzularni uslužbenec v Celovcu, je bil nedvomno rezident ObC VKJ v Ljubljani. Predmet je seveda vreden podrobne raziskave.

4. Saslušanje Anton (Nino) Batagelj, Nürnberg⁷

Nürnberg, 24. 7. 1942

Zaslišanje v taborišču vojnih ujetnikov Oflag XIII b v Nürnbergu – rezervni major VKJ **Anton (Nino) Batagelj**, rojen 27. 12. 1894 v Šturjah, iz Beograda, Hektorovičeva 5, poročen z **Marijo, roj. Bakarić**.

Tone (Anton) Batagelj, 1940
(Zbornik pisaca Jugoslavije, 1972)

Osebno:

- Oče zgodaj umrl, vzdrževala mati Jožefina, roj. Bratina.
- Brat Franc ostal v Sovjetski zvezi, po letu 1926 brez stikov.
- Mati Jožefina živi pri soprogi v Beogradu.
- Gimnazijo obiskoval v Gorici in Ljubljani.
- Oktobra 1914 vpoklican v 97. pehotni polk v Ljubljani, potem premeščen v 77. pp v Osijek.
- Na galicijski fronti od julija 1915 do avgusta 1916.
- Konec decembra 1915 ranjen v levo nadkolenico.
- Prejel srebrno kolajno za hrabrost.

⁷ Ibidem, št.00232– 00243 (12 listov).

- V začetku avgusta 1916 prišel v rusko ujetništvo.
- Konec avgusta 1916 v Kijevu prestopil kot prostovoljec – podporočnik v srbsko vojsko.
- Aprila in maja 1918 sodeloval v bojih proti boljševikom pod britanskim poveljnikom.
- Konec junija 1918 preko Anglije, Francije in Italije prepeljan v Solun.
- Do maja 1919 kot podporočnik na dolžnosti v 23. diviziji srbske vojske.
- Do oktobra 1920 služboval kot tolmač v Dravski diviziji v Ljubljani.
- Začel s študijem prava v Zagrebu in pozimi 1920 opravil prvi izpit (študij prekinil 1923).
- Leta 1923 stopil v državno službo kot pomožni policijski komisar na Jesenicah, a od 1928 komisar.
- Februarja 1929 premeščen v Beograd na dolžnost policijskega inšpektorja v ministrstvo za notranje zadeve.
- Aprila 1932 premeščen v Ljubljano na dolžnost šefa policije (netočno, opomba avtorja) v banski upravi.
- Leta 1934 premeščen v Beograd na položaj svetovalca v MNZ.
- Maja 1938 bil v Berlinu kot član gospodarske komisije.
- Oktobra 1938 premeščen v Novi Sad za šefa banske uprave Vojvodine.
- Marca 1939 premeščen v Beograd v MNZ kot policijski inšpektor.
- Junija 1940 premeščen v Skopje na položaj policijskega inšpektorja, vendar službe ni nastopil, ker je bil vpoklican na 6-mesečno vojaško vajo, zatem pa je bil na bolniški.
- 6. aprila 1941 bil kot rezervni major VKJ vpoklican v 3. armado v Skopje, vendar zaradi prodora nemške vojske ni prišel na cilj, temveč je od Niša nadaljeval pot proti Sarajevu, kjer se je predal nemški vojski.
- Kot jugoslovanski vojni ujetnik je bil najprej v taboriščih Neyerswerde (Hojerswerde?, opomba avtorja) in Annaburg, od 22. maja 1941 pa v Nürnbergu kot tolmač v taboriščni bolnišnici.
- Julija 1927 se je poročil z Vladimiro roj. Servar (pravilno Sevar., opomba avtorja) žena umrla 1929 zaradi vnetja slepega črevesa, z njo ima sina Desimira⁸, rojenega 22. 10. 1922 v Ljubljani. Ponovno se je poročil 1930 v Beogradu z Marijo, roj. Bakarić.
- Ni bil kaznovan.

Politično

- Ni bil član nobene politične stranke.
- Kot državni uradnik je bil zapisan kot član radikalne stranke, vendar brez svojega pristanka.
- Zadnja leta je bil sodelavec **dr. Antona Korošca**, ministra notranjih zadev in glavnega slovenskega politika v Beogradu.
- Podpiral je njegovo politiko do manjšin, zato ga je dr. Korošec tudi poslal za šefa banske uprave (netočno, opomba avtorja) v Novi Sad.

⁸ Potomci (nezainteresirani) živijo v Reki na Hrvaškem.

- Kot šef policije v Ljubljani je urgiral v Maribor, da avstrijske emigrante niso pošiljali v Varaždin (taborišče), temveč jim dovolili prehod v Italijo.
- V Ljubljani je pristopil v organizacijo »frontnih borcev«, ki jo je vodil **Vidmar Stane**, tovarnar. Sam je bil član predsedstva⁹. Leta 1934 naj bi bila ta organizacija prepovedana zaradi »nacional-socialističnega oz. fašističnega delovanja«.
- Zdi se mu, da je zato kazensko premeščen v Beograd premeščen, čeprav je bil obenem povišan. Del članov je prestopilo v Ljotičevo stranko, ki je bila zares radikalna.

Policijsko

- Prvi obmejni policijski komisar na Jesenicah – 2x mesečno je moral poročati v Ljubljano in Beograd o položaju v Avstriji in Italiji.
- Na zvezi je imel »zaupne osebe«, predvsem študente, o imenih pa ne more govoriti, ker še ni odvezan prisega.
- Na vprašanje o **Karlu Široku** je povedal, da sta se spoznala 1927 ali 1928 v Kranjski Gori, ko je bil let-ta na dopustu. Bil je mladinski pesnik in sta imela občasne stike. Ko je bil premeščen v Celovec, je 2x mesečno prihajal na policijo in pošiljal svoja poročila v Ljubljano in Beograd. Nikdar nista razpravljala o političnih zadevah niti ne ve za njegovo politično opredelitev.
- Na vprašanje, ali ve za njegovo obveščevalno, sabotažno in teroristično delovanje, odgovarja, da ve samo za njegovo obveščevalno delovanje. Leta 1932 mu je povedal, da dela za podpolkovnika Branka Plhaka, načelnika ObC VKJ v Ljubljani. Tudi o svojih agentih mu ni govoril.
- Šele leta 1940 mu je povedal, da je to izvedel, ko je videl tiralice za **Ferdinanda Kravanjo, Antona Ivančiča in Alojza Kneza**.
- Odločno je zanimal, da bi Širok imel agenturo v nemški policiji, pa tudi to, da je že prej vedel za njegove sabotažne akcije.
- V začetku junija 1940 je k njemu v UJKO prišel **Albert Rejec**, sekretar organizacije primorskih emigrantov s prošnjo, da napiše pismo Široku, da ostane na svojem položaju v Celovcu, ker je to zahteval podpolkovnik **Branko Plhak**. Rejec je vedel za delovanje Karla Široka.
- Na vprašanje, od kdaj pozna Alberta Rejca in kaj ve o njegovem sovražnem delovanju proti Nemčiji, je Batagelj odgovoril, da je Albert Rejec pozimi leta 1927 ali 1928 prišel peš preko planin k njemu na Jesenice. Ker je imel ozeble noge in je bil tudi prehlajen, ga je odpeljal v hotel. Po 3–4 dnevih je odšel v Ljubljano. Potem sta bila v prijateljskih stikih. Obiskoval ga je tudi v Beogradu.
- Batagelju je bilo znano, da je bil Albert Rejec tajni sodelavec podpolkovnika Plhaka, načelnika ObC VKJ v Ljubljani, kakor tudi da je obveščevalno deloval proti Italiji. Ve tudi, da je tihotapil knjige in časopise na Primorsko. Bil je pravi revolucionar, pa se je zato ukvarjal tudi s sabotažami. Proti Nemčiji ni deloval!

⁹ Gre za t. i. »kladivarje«, člane organizacije jugoslovanskih dobrovoljcev, ki so 1936 v Ljubljani izdali zbornik. Tudi Tone Batagelj se je predstavil kot policijski inšpektor in objavil nekaj svojih pesmi iz ujetništva v Rusiji. Poročnik Stane Vidmar je omenjen v italijanskem ujetniškem taborišču Nocero Umbra.

- Od svojih agentov je izvedel, da je Albert Rejec sodeloval tudi z britanskim obveščevalcem **Julianom Ameryjem**, čigar oče je bil minister v Indiji.

Nadaljevano 24. 7. 1942

- Rejec je imel tudi stike z britanskim kapetanom **Burrom**, ki je v Mariboru in Radovljici širil slinavko, da bi tako preprečil izvoz živine v Nemčijo. Prosil je celo Batagelja, naj policija to prepreči. Britanci so svojim agentom posredovali smolnate kroglice z jeklenimi opiljki, ki bi jih vstavljali v občutljive dele vagonov na progi Maribor–Rakek (menda so onesposobili 825 vagonov, na Jesenicah pa 744, opomba avtorja), da bi preprečili promet proti Nemčiji, pa je predlagal, da o tem obvesti ministra!
- V začetku 1939 ga je Rejec obvestil, da nameravajo Britanci potopiti rečno ladjo »Drina« v Železnih vratih, da bi preprečili rečni promet proti Romuniji. Ko je Batagelj o tem obvestil ministra dr. Antona Korošca ga je le-ta poslal s soprogo in sinom za tri dni v Železna vrata, da prepreči sabotažo! To se je potem tudi zgodilo!
- Rejec je bil tudi tesno povezan z **Danilom Zelenom** iz okolice Trsta, ki ga je 1932 spoznal v Ljubljani. Tudi Zelen je prihajal k njemu v pisarno in v stanovanje. Navadno so se pogovarjali o vohunjenju.
- **Danilo Zelen** je bil tudi tajni sodelavec podpolkovnika Plhaka, za katerega je zbiral vojaške obveščevalne podatke, medtem ko je za njega (Batagelja) zbiral politične in gospodarske podatke o Italiji. Od 1929 je vedel, da je Zelen v Italiji izvajal tudi sabotažne akcije.
- Včasih sta Rejec in Zelen skupaj prihajala k Batagelju v stanovanje, podobno tudi k podpolkovniku Plhaku.
- Leta 1930 sta bila oba obtožena na procesu v Trstu, vendar Batagelj ni vedel za konkretne obtožbe.
- Leta 1930 ga je v pisarni MNZ v Beogradu obiskal **Ivan Marija Čok** s predlogom, da se včlani v Zvezo primorskih emigrantov¹⁰, kar je Batagelj tudi sprejel. Ni vedel, da bi se Čok ukvarjal z obveščevalnim ali sabotažnim delovanjem proti Nemčiji. Vedel je samo, da je pogosto obiskoval GŠ VKJ. Čok je tudi avtor seznama uglednih Primorcev, tudi Batagelja, ki bi v primeru vojne delovali proti Italiji (seznam so našli Nemci v GŠ VKJ aprila 1941, opomba avtorja). Čok je bil brezobziren človek, saj je leta 1936 ogoljufal številne emigrante. Zaradi njegovih finančnih malverzacij sta Batagelj in **dr. Alojz Breclj** (neznani, opomba avtorja) izstopila iz omenjene emigrantske organizacije in zatem ustanovila katoliško-socialno organizacijo emigrantov iz Julijske krajine, ki je štela okrog 100 članov. Čok je bil julija 1940 aretiran, vendar tudi kmalu izpuščen.

¹⁰ Naziv stranke ni točen. **Ivan Marija Čok** je ustanovil in predsedoval *Zvezi primorskih emigrantov v Jugoslaviji*, ki se je leta 1930 preimenovala v *Zvezo jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine*. Tajnik je bil **Albert Rejec**, s psevdonimom **Anton Mladen**, sicer politični vodja ilegalne organizacije TIGR, ki je 1936 v Parizu podpisal, skupaj z Danilom Zelenom, akcijski sporazum s KP Italije. Nikjer pa nisem našel podatka o **dr. Alojzu Breclju** kot ustanovitelju kakšne primorske organizacije. Batagelj je morda imel v mislih **Engelberta Besednjaka**, ki je v Beogradu vodil *Primorsko krščansko-socialno združenje*.

- Batagelj ni vedel kje naj bi se nahajala Albert Rejec in Ivan Marija Čok!
- **Ivana Rudolfa**, profesorja, je spoznal 1938 v Ljubljani. Tudi on je bil tajni sodelavec podpolkovnika Plhaka. Ker je tihotapil kavo, je bila za njim razpisana tiralica.
- Batagelj je odločno zanimal, da bi vedel za sabotažno delovanje **Kravanje, Ivančiča** in **Kneza**. Priznal je le, da sta ga Rejec in Čok prosila, naj posreduje za Ivančiča, da bi dobil kakšno delo, pa je prosil **dr. Maksa Obersnela** na Jesenicah, naj mu priskrbi kakšno delovno mesto, vendar ne ve, če je to uredil.
- Po nalogu dr. Korošca je sodeloval na sestankih Združenja emigrantov, šef je bil neki **dr. Popović**, univerzitetni profesor, da bi izvedel kaj več o delovanju organizacije, predvsem prostozidarjev – sam je bil član komisije za kolonizacijo emigrantov.
- Na željo **kneza Pavla** je takratni minister za notranje zadeve (**Stanoje**, opomba avtorja) **Mihaldžić** v začetku 1940 ustanovil novo protiobveščevalno inštitucijo, ki naj bi nadzorovala politične stranke in tuje agenture. Minister mu je ponudil položaj vodje, a obenem mu je podredil dva izkušena inšpektorja – brata **Marjana in Franja Ujčiča**, tajnico **Elo Potočnik**, uslužbenca **Dragomirja Jovanovića** in **Cvetka Horvata** ter dva orožnika. Hotel mu je dodeliti **Egona Zabukovška**, nemškega agenta, vendar ga ni sprejel. Sprejel pa je **Georgijevskega**, Ukrajince, ki je imel dostop do KP Jugoslavije in Romunije. Seveda pa je aktiviral vse ostale svoje agente v Splitu, Zagrebu in Novem Sadu.
- Agentov bratov Ujčič ne pozna, razen **Ratka Živadinovića**, ljotičevca.
- Sprejemal je tudi poročila Rejca in Zelena.
- Odločno je zavrnil, da bi se UJKA ukvarjala s sabotažami, saj je formalno bila le informacijski urad za **kneza Pavla**.
- Batagelj je zatrdil, da ga samo en človek sovraži in lažno obtožuje (ni ga imenoval).
- Minister Milhadžić in njegova pomočnika **Milorad Vlaškalin** in **Negoslav Ocokoljić** niso sodelovali z Britanci.
- UJKA je odkrila, da je eden od državnih sekretarjev na MNZ (ime pozabil) mesečno prejemal od Britancev 50.000 dinarjev.
- Negiral je, da je bil pogosto v Mariboru, na Sušaku in v Splitu. Bil je samo enkrat v Ljubljani (omilil postopek proti nekemu nemškemu agentu) in Zagrebu (duhovnik **Jakob** iz Banjaluke je lažno prijavil neko teroristično organizacijo, pa je bilo aretiranih 40 oseb).
- Lažne potne liste je odobril samo za dva svoja agenta in o tem seznanil ministra. To lahko potrdi tudi **Dinčić**, bivši šef policije v Beogradu, ki je menda zdaj v nemškem ujetništvu.
- Odkrili so 2–3 tajne radijske postaje (nemški trgovec in češki častnik) – prijavili policiji.
- **Potočnik Ela**: histerična, klepetava, lakomna na denar, ljubica Alberta Rejca, britanska agentka.
- **Dr. (Ernest?)**, opomba avtorja) **Kalan**, Slovenec, iz Celja, aretiran v Budimpešti (verjetno njegov sodelavec, opomba avtorja).

- Poleti 1940 ga je obiskal **Pavel Hiecke**, bivši znanec iz 6. polka v Odesi 1916/17. Bil je agent GŠ VKJ. Potoval je v Carigrad, kamor je odvedel nekega češkega generala. Predal mu je poročilo o nemški vojski na Češkem.
- **Karel Pirker**, rojen v Gradcu, bival v Celovcu – ne pozna.
- Poznal pa je dobro **Maxa Zemana** iz Celovca. Konzulu je ponudil sodelovanje, ta pa ga je leta 1928 privedel k Batagelju. Kmalu je bil aretiran, vendar ni bil obsojen. Ponovno ga je srečal 1930 v Mariboru in mu dal svojih 100–200 dinarjev. Pirker je verjetno delal za Zemana.
- Ne pozna pa **Karla Prinčiča** iz Celovca niti **Jakoba Reichmanna**.
- Pozna pa **dr. Zdravka Zwittera** iz Sv. Jakova v Rožni dolini (pravilno: Šentjakoba v Rožu, opomba avtorja), kateremu je ilegalno predal 200 slovenskih knjig, ki so jih zbrali člani Združenja koroških Slovencev. Nagovarjal Karla Široka naj vzpostavi kulturne zveze z Zwitterom.
- V Zidanem Mostu so aretirali češkega častnika in ljubljanskega novinarja – imela sta dva polna kovčka orožja.
- Leta 1930 je prišel na Jesenice orožnik **Peter Bizjak**, kaplar (desetnik, opomba avtorja) po činu. Bil je zelo sposoben. Protiobveščevalno je delal za Batagelja, za podpolkovnika Plhaka pa je zbiral vojaške podatke.
- **Kosta Tasić** je bil uslužbenec v Beogradu, poročen z Britanko. Varoval je **kralja Aleksandra** in **kneza Pavla**.
- **Major Tomić**, Srb, obmejni komisar v Mariboru, častihlepen in brezobziren.
- **Zabukovšek Egon**, Slovenec iz Gradca, 23–24 let, študent medicine;
- **Georgijevski**, profesor, Ukrajinec, 50–52 let, v Berlinu je imel tiskarno.
- **Hieke**, Čeh, 48 let, bivši češki oficir.
- **Popravek**: leta 1923 ni prekinil študija v Zagrebu, službo v Jesenicah nastopil 1921. Zadnji izpit je opravil 1923.

Službovanje:

- Jesenice: oktober 1921–februar 1929,
- Beograd: februar 1929–april 1932,
- Ljubljana: april 1932–1934,
- Beograd 1934–oktober 1938,
- Novi Sad: oktober 1938–maj 1939,
- Novi Sad: oktober 1938–maj 1939,
- Beograd maj 1939–julij 1940,
- Djakovica (vojaška vaja) julij–december 1940,
- Bolniška do aprila 1941.
- **Hanau** (Julius, opomba avtorja), stari britanski agent, Jud, zelo cenjen, delil denar.
- Med zaslišanjem je zvedel, da je obtožen za najhujše vojne zločine proti Nemčiji, kar pa ni točno. Bil je korekten in zadržan. Proti Nemčiji ni delal sabotažno in teroristično, obveščevalno pa v obsegu svoje pristojnosti. Kot vojni ujetnik se ne more braniti drugače, kot da govori resnico. Nekateri Srbi ga ne marajo, pa ga bodo verjetno še bolj obtoževali.

Zaslišanje je vodil kriminalistični sekretar – gestapovec.

5. Od: RSHA–IV A2, Berlin, predmet: saslušanja Anton Batagelj, za: Šef SIPO in SD, SS-pukovnik dr. Schöfer, Beograd¹¹

Po zaslišanju rez. majorja VKJ Antona Batagelja je centrala Gestapa iz Berlina 23. 8. 1942 poslala izpostavi Gestapa v Beogradu kopijo zaslišanja in obenem v dopisu podala svoje mnenje o primeru.

Batagelj je odločno zanikal, da je sodeloval v sabotažnih in terorističnih akcijah proti Nemčiji in Italiji, priznal pa je, da je deloval samo obveščevalno. Zavnil je tudi, da je sodeloval z britansko in francosko obveščevalno službo, imel pa je med britanskimi agenti nekaj prijateljev. Ko mu je Albert Rejec omenil, da je sodeloval z Britanci v sabotažnih akcijah, je takoj ukrepal. Zatrnil je, da jugoslovanska policija ni sodelovala z Britanci, je pa z njimi sodeloval GŠ VKJ! Navedel je naslednje zveze:

- **Albert Rejec**, rojen 4. 4. 1899 v Tolminu, za njim razpisana tiralica.
- **Branko Plhak**, bivši podpolkovnik VKJ, star okrog 40 let, razpisana tiralica.
- **Harry R. P. Burr**, britanski major, od 1941 v nemškem ujetništvu.
- **Ivan Marija Čok**, rojen 21. 3. 1886 v Trstu, advokat, razpisana tiralica.
- **Ivan Rudolf**, star okrog 40 let, profesor iz Ljubljane, Medvedova 3, tiralica.
- **František Hiecke – »Stoj«**, rojen 3. 6. 1893 v Raudmitzu, češki polkovnik, tiralica.
- **Julius Hannau**, rojen 25. 4. 1885 v Južni Afriki, Jud, trgovec, tiralica.
- **Mirko Tomić**, rojen 3. 2. 1900, bivši major VKJ, tiralica.
- **Peter Bizjak**, rojen 27. 8. 1896 v Glaušah (pravilno: Klavžah, opomba avtorja), bivši kriminalist.
- **Karl Širok**, rojen 26. 10. 1889 v Sv. Marinu pri Gorici (pravilno: Šmartnem v Brdih, opomba avtorja) uslužbenec konzulata v Celovcu, 5. 1. 1942 ustreljen po nalogu Gestapa.
- **Danilo Zelen**, rojen 9. 7. 1907 v Trstu (pravilno: Senožečah, opomba avtorja), v začetku junija 1941 padel v spopadu s karabinjerji.
- **Egon Zabukovšek**, rojen 14. 10. 1918 v Celju, Nemeč, študent v Beogradu, prijavil se kot dobrovoljec v Wehrmachtu.
- **Mihailo Georgijevski**, rojen 10. 1. 1882 v Orelju, Rus (pravilno: Ukrajinec, opomba avtorja) šef neke ruske stranke, pisal članke proti Nemčiji.
- **Karl Pirker**, rojen 28. 6. 1896 v Gradcu, trgovski potnik.
- **Max Zeman**, rojen 29. 1. 1906 v Celovcu.

¹¹ Ibidem, št. 00230 (1 list).

Splošni zaključek centrale Gestapa: zaslišanje Antona Batagelja in drugih kaže, da zelo spretno zavračajo sovražno delovanje proti Nemčiji, obenem pa tudi ščitijo svoje prijatelje in zveze.

Moj zaključek: gre za staro taktiko obveščevalcev in protiobveščevalcev, tako da zavračajo sodelovanje, če pa ga že sprejmejo, morajo o tem obvestiti svojega nadrejenega. Zanimivo je, da Batagelj ne omenja na zaslišanju pri Udbi niti tega, da bi bil zaslišan s strani italijanske Ovre.

6. Vprašalna pola: Anton Batagelj, Izola (Udba)¹²

9857
Dne 4.10.46.
Izola.

Prepis. 20

VPRAŠALNA POLA

I-042478

Ime in priimek: Batagelj Anton

Številna funkcija oz. zaposlitev: Uradnik pri centrali v Izoli konzerviranih rib.

Najstari kraj in datum: Starše Ajdovščina dne 27.12.1894.

Poklic: Upokojenec.

Številna stalna bivališča: Beograd Mektorevičeva ulica št.5.

Poklic staršev: Isk.Čečelavac-nisar.Jati Živa Šivilja.

Družinske razmere; samki, poročen, št. otrok: poročen z enim otrokom star 24 let, študent prava v Beogradu.

Bivališča žene, ot. moža, njhovo delo, oz. njihova zaposlitev: Žena Rada Marije od 9.10.46 v Izoli prej v Beogradu administrativna tajnica SKP*France Čopac*Polakovica ulica 10/1 Beograd.

Kako se je prešiviljal: Prad vojno državni uradnik, po povratku iz Nemčije zaposlen za upokojitev in prijel od dne šive maslene polico.

Služil vojsko, čin: v bivši japonsko-srbski vojski je imel čin ran.pod. majorja, kot bivši dobrovoljec v srbski vojski od 1916 do 1918.

Udeleževanje, kulturno, prostorno; politično itd.: Služil z neposredjem, imel do prve svetovne vojne "slavna" srbske liste: prvi svetovni vojni v "slavna" srbski vojski, "Srbski mladec", "Srbski ženski svet", "Srbski list", "Naš rod", "Almanah" itd.

"zaposlitev in sadržaj pod okupacijom": Od 21.4.41 v nemškem ujetništvu v taboriščih Amberg, Nuremberg, v kasnejših taboriščih Strassberg, Markon Briga, Aleksandrija, do osvoboditve in si oči do 14.9.45.

Ali je bil v CP kje oz. kdaj: V CP vstopil takoj po povratku v Beograd. Identifikacija broj 227072 in bil član blokovskega izvršnega odbora.

Vstop v SKV kje, kdaj: Bil v ujetništvu.

Splošna strokovna izobrazba; kje, kdaj, zaposlitev itd. v kateri strukturi je specializiran: Šolska gimnazija z matematiko, pravni fakultet in diplomiral v bivši Jug. kot upravnik uradnik in šef obmejne policije na Jesenicah.

Kopija vprašalne pole Udbe iz Izole, 4. 10. 1946

7. Dosedanje funkcije: Batagelj Anton, Izola (Udba)¹³

V posebni izjavi na Udbi v Izoli 6. 9. 1946 navaja kraje, dolžnosti – funkcije in čas zaposlitve:

- **Split**, prvi pripravnik pri poverjeništvu za socialno skrbstvo pokrajinske vlade. Stanovanjski odsek: julij–avgust (navaja oktober, opomba avtorja) 1921;
- **Jesenice**, pomočnik komisarja obmejne policije: 1. 9. 1921–14. 9. (navaja 24. 11. 1924);
- **Rakek**, pomočnik komisarja obmejne policije; 14. 9. 1924–22. 1. 1925;
- **Jesenice**, pomočnik in komisar obmejne policije: 22. 1. 1925–23. 11. 1930;

¹² Ibidem, št. I-042478 – I-042479 (2 lista).

¹³ Ibidem, št. I-042480 (1 list).

- **Beograd**, sekretar, svetovalec in policijski (piše: politični, opomba avtorja) inšpektor MNZ: 23. 11. 1930–24. 9. 1932;
- **Ljubljana**, policijski inšpektor uprave Dravske banovine: 24. 9. 1932–10. 7. 1933;
- **Sarajevo**, policijski inšpektor banske uprave: 10. 8.–29. 9. 1933 (ni prišel v Sarajevo);
- **Beograd**, svetovalec in policijski inšpektor MNZ: 29. 9. 1933–16. 10. 1938;
- **Novi Sad**, načelnik upravnega oddelka banske uprave: 16. 10. 1938–14. 4. 1939;
- **Beograd**, policijski inšpektor MNZ – vodja UJKE: 14. 4. 1939–9. 7. 1940;
- **Skopje**, policijski inšpektor Vardarske banske uprave (premeščen po zahtevi nemške diplomacije, ni odšel v Skopje, ker je bil poklican v **Djakovico** na 6-mesečno vojaško vajo: julij–december 1940);
- **Beograd**, policijski inšpektor MNZ – na bolniški: december 1940–april 1941;
- **Nemčija**, vojni ujetnik, tolmač v taboriščni bolnišnici: 22. 4. 1941–16. 4. 1945;
- **Beograd**, pomočnik kulturno-prosvetnega referenta SKPD Franca Rozmana: maj 1945–18. 6. 1946;
- **Izola**, uslužbenec v centrali tovarne ribjih konzerv: junij 1946 do upokojitve 1952.

8. Zaslišanje: Anton Batagelj, Koper (Udba)¹⁴

Koper, 25. 7. 1947

ZASLIŠANJE

- Kot obmejni komisar policije je najprej sodeloval pri ilegalnem pošiljanju časopisov in knjig v Julijsko krajino, potem pa je tudi organiziral obveščevalno delovanje – zbiranje vojaških, političnih in gospodarskih podatkov v Italiji. Formiral je sodelavsko mrežo – sodelavce je pridobival na podlagi predanosti in patriotizma. Sodelavce je kontaktiral osebno ali pa prek posrednikov – rezidentov.
- Na Jesenicah je imel naslednje sodelavce: **dr. Cvetek** (potem odšel v Beograd), **dr. Jož** (verjetno Jože Pintbah, opomba avtorja), **Uršič Franc**, železničar na Jesenicah, **Cvitar** (verjetno Zwitter Vinko, iz Šentjakoba v Rožu, opomba avtorja) **Borovnik Sebastijan** iz Borovelj in **prof. Groban Franc** iz Ziljske doline.

Rezidenti in njihovi sodelavci so bili:

- **Bizjak Franc** iz Vrhpolja pri Vipavi je pokrival sektor Baška grapa–Tolmin–Cerkno, njegovi sodelavci pa so bili sodelavce:
- **Torkar Julče** (Julij, opomba avtorja) iz Podbrda, lesni trgovec, je imel sodelavce: **Majnik Ivana**, učitelj iz Podbrda (padel v NOB), **Bevk Slavka** (sedaj načelnik PNO v Trstu);
- **Danilo** in **Franc Golob** (agronom), brata, iz Baške grape (pravilno: z Grahovega ob Bači, opomba avtorja);

¹⁴ Ibidem, št. I-042475 – I-042477 (3 listi).

- **Manfreda Anton** (verjetno Andrej, opomba avtorja), iz Kobarida;
- **Božič Darko**, iz Sv. Lucije (verjetno Božidar z Mosta na Soči), bil italijanski oficir v Rimu, posredoval izredno koristne podatke (sedaj stenograf v Ljudski skupščini v Beogradu);
- **Jug Anton**, iz Solkana, gostilničar, imel svojo mrežo (sedaj v Solkanu);
- **Rejec Albert**, emigrant v Ljubljani, poročal o političnih zadevah (sedaj tiskovni predstavnik v Ljubljani);
- **Bizjak Peter**, iz Kranjske Gore, orožnik, je pokrival sektor Vršič–Trenta–Planica. Izredno sposoben, pa je pozneje prevzel Batageljeve sodelavce;
- **Dr. Forsker Julij**, iz Celovca, je pokrival sektor na Koroškem v Avstriji (sodelavcev ni navedel).
- Leta 1924 ga je major **Andrejka Viktor**, načelnik ObC VKJ v Ljubljani premestil v Rakek z nalogo, da vzpostavi sodelavsko mrežo proti hrvaški Istri (obmejni komisarji so bili funkcionalno vezani na ObC VKJ, opomba avtorja). Mrežo na Jesenicah predal orožniku **Bizjak Petru**. V Postojni izbral za rezidenta **Kebec Jožeta** (pozneje bil ubit na meji – verjetno je šlo za **Kukec Josipa**, opomba avtorja).
- Leta 1926 se je vrnil na Jesenice in je za rezidenta v Avstriji izbral **dr. Mirošiča**, konzularnega uslužbenca v Celovcu.
- Leta 1930 so ga Italijani na procesu v Trstu osumili obveščevalnega delovanja, pa je bil premeščen v Beograd. Verjetno ga je izdal **Bevk Slavko**.
- V Beogradu pristopil v Zvezo primorskih emigrantov, katere sekretar je bil njegov sodelavec **Rejec Albert**.
- Organiziral je obveščevalni in propagandni kanal proti Primorski. Obveščevalnega je vodil Rejec Albert prek dveh podcentrov – v Ljubljani (vodil **Danilo Zelen**) in v Zagrebu (vodil **Storja Ivo**).
- Vodja propagandnega kanala je bil **dr. Lavo Čermelj** (sedaj v MZZ v Beogradu).
- Danilo Zelen je poleg obveščevalne imel tudi nalogo organiziranja mladine na Primorskem. Za svoje delovanje je odgovarjal majorju **Branku Plhaku**, načelniku ObC v Ljubljani.
- Leta 1932 je poslan v Ljubljano zaradi problemov okrog sojenja 120 članom štajerske domovinske zveze. Na zahtevo bana **dr. Draga Marušiča** je ostal na službi v Ljubljani.
- Leta 1934 se je vrnil v Beograd in bil 1938 poslan v Novi Sad.
- Leta 1940 je v Beograd, po nalogu ministra Milhadžića, postal vodja posebnega oddelka – UJKA za kontrolo tujih diplomatov v Beogradu.
- **Potočnik Ela**, sekretarka, mu je priskrbela tajno stanovanje (sedaj v Ljubljani pri sindikatih).
- Glavni sodelavec je bil **češki polkovnik Hieke**.
- Med svojim službovanjem je odkril naslednje tuje agente:
 - **Odlukar Karlo**, Zabovci – Avstrija, nemški agent;
 - **Bolarič** (verjetno Volarič, opomba avtorja), ženska, Kobarid, agentka OVRE;
 - **Peter Grassi**, lesni trgovec v Gorici, italijanski agent;
 - **Desanti**, Podbrdo, italijanski agent (pozneje diplomat v Beogradu).

- Ni sodeloval z britansko obveščevalno službo.
- V letih 1941–1945 je bil v nemškem vojnem ujetništvu.

9. Zaslisanje: Fabijan in Iz referata o strukturi jugoslovanske OS¹⁵

Zaslišanja – izjave, 8. 4. 1947

Kraj: ?

Fabijan (pravilno Fabjan, opomba avtorja) **Anton** – 8. 4. 1948:

- Batagelj je postavil **Rejec Alberta** za šefa obveščevalne mreže v Julijski krajini, ki je imel kot rezidenta **Šorli Feliksa**, čevljarja iz Volč pri Tolminu (pravilno: iz Tolmina, opomba avtorja).

Referat UDV o strukturi jugoslovanske OS:

- Rejec Alberta - Bertija je zamenjal **Jelinčič Zdravko** (verjetno: Zorko, opomba avtorja), ki je tudi prevzel mrežo sodelavcev.
- Rezident **Šorli Feliks - Srečko**, član organizacije »Svoboda ali smrt« je imel naslednje sodelavce:
 - **Sivec**, učitelj v Čezsoči (sedaj v Ljubljani),
 - **Fortunat** iz Volč (padel v NOB),
 - **Majnik** iz Volč (padel v NOB),
 - **Jelinčič Zdravko** (verjetno: Zorko, opomba avtorja), sedaj v PNO v Trstu,
 - **Torkar Julij**,
 - **Godnič Just**, Kranj,
 - **Rutar Jakob** iz Tolmina (glavni za sabotaže),
 - **Lužnik Jernej**, Batageljev kurir,
 - **Adam** (verjetno Sardoč ali Angeli, opomba avtorja) v Parizu (sedaj v Trstu).

10. Zaslisanja - izjave: Slekovec, Rejec, Ujčič in drugi¹⁶

Drago Slekovec – 10. 1. 1949:

- **Batagelj** je bil v vodstvu organizacije primorskih emigrantov v Beogradu (sedaj v Beogradu).

Albert Rejec – brez datuma:

¹⁵ Ibidem, brez oznak (2 lista).

¹⁶ Ibidem, št. 00248 in 00249 (2 lista).

- Vrnil se je (aprila 1941 iz Bosne, opomba avtorja) v Beograd k prijatelju **Batagelju**, vendar je moral stanovanje zapustiti, ker je tudi Batagelja iskal Gestapo, ne vedoč, da je v nemškem ujetništvu.

Marjan Ujčič – na Gestapu, 20. 5. 1941:

- Delal v istem uradu kot brat **Franjo in Batagelj Anton**.
- Julija 1940 nam je minister **Milhadžić** povedal, da so Nemci protestirali zaradi sabotаж v Avstriji, že 18. 7. 1940 pa je bila vsa trojica premeščena – Marjan v Sarajevo, brat Franjo v Banjaluko in Batagelj v Skopje (poklican na vojaške vaje in ni odšel v Skopje).
- **Albert Rejec**, naš skupni znanec, je bil glavni sodelavec **Čolakovića (?)**.

Fabijan Anton – 8. 4. 1947 v Ajdovščini:

- Leta 1920 ga je **Batagelj Anton** postavil za policijskega komisarja v Bohinjski Bistrici.
- **Torkar Julij** iz Podboršta (pravilno: Podbrda, opomba avtorja), postavljen za pomočnika (sedaj v Lescah).
- Batagelj je **Alberta Rejca** postavil za šefa obveščevalcev v Julijski krajini.
- Za Batagelja sta delala tudi **Bizjak** z Grahovega (verjetno iz Klavž, opomba avtorja) in **Jelinčič Zdravko** (verjetno Zorko, opomba avtorja).
- Batagelj je imel za specialne naloge **tri sestre Hrast** iz Kobarida: **Zora Hrast** je delala proti Italiji (pridobila italijanskega majorja, šefa obveščevalne in protiobveščevalne službe v Gorici, ki je delal za Jugoslavijo – za denar), druga sestra je delala proti Avstriji in tretja na Balkanu!

Priloge:

1) Bizjak, Peter - Skala (1896–1971), policist, tigrovec, Kranjska Gora.

Bizjak Peter - Skala, policist pri obmejnem komisariatu na Jesenicah, tigrovec, je bival v Kranjski Gori. Leta 1926–27 je začel sodelovati v ilegalni organizaciji TIGR. Bil je izredno prizadeven in vesten. Sodeloval je z obmejnim komisarjem na Jesenicah **Tonetom Batageljem**. Bizjak je od njega prejemal literaturo in pošto, jo nato med službo nosil v Bohinjsko Bistrico, jo predajal **Francu Bizjaku**, postajnemu načelniku, včasih tudi na Baško sedlo ter predajal kurirju **Mihu Bizjaku** z Bače. Kot kurirji so tudi sodelovali železničarji **Jože Medja**, **Peter Belingar** in **Janko Tomažič**, ki so med službo na vlaku iz Bohinjske Bistrice do Podbrda oddajali pošto **Juliju Torkarju**, ki je imel trgovino v Podbrdu.

Drzno je bilo početje Bizjaka - Skale, ko je včasih vodil kurirje–tigrovce v Ljubljano kot aretirance na sestanke v hotel Soča, da bi kurirji ne imeli preglavic s policijo. Naslednjega dne po sestanku in prenočitvi v hotelu Soča jih je prav tako kot aretirance vodil iz Ljubljane nazaj na Jesenice.

Bizjakov pomočnik je bil orožnik **Anton Fabjan** iz Branika. Pokrivala sta obsežno področje od Porezna do Jalovca nad Trento. Mnogo slovenske literature sta spravila v Kanalsko dolino, v Čezsoči pa predajala **Francu Kavs**u, **Ferdinandu Kravanji**, **Ivanu Ivančiču** in drugim.

Bizjak je s komisarjem Tonetom Batageljem sodeloval pri begu s Primorske mnogih slovenskih in italijanskih antifašistov. Med drugim je Bizjak peljal v Avstrijo tudi voditelja tržaških komunistov **Ivana Regenta**.

Bizjak je bil upokojen krajem leta 1940, ko je bilo odkrito njegovo sodelovanjem s tigrovci. Takoj aprila 1941 so ga Nemci zaprli in zasliševali v Celovcu, nazadnje pa so ga kot italijanskega državljana poslali v Trst. Italijani so ga poslali v Ljubljano, kjer ga je slovenska politična policija izročila Gestapu v Celovcu, vendar mu niso dokazali nobene obtožbe. Vrnil se je v Kranjsko Goro. Ker je bil brez sredstev je odšel po živež k ženinim staršem na Štajersko, kjer pa so ga gestapovci ponovno zaprli. Šele pred koncem vojne se je rešil zaporov in je v Kranjski Gori vse do svoje smrti živel v bedi in hudo razočaran.

Vir: PSBL, Tone Rutar.

2) **Karel Širok (1889–1942), učitelj, pesnik in pisatelj – tigrovec, konzularni uslužbenec in tajni sodelavec ObC VKJ v Ljubljani.**

Karel Širok
(Vir: Google, Slika)

Leta 1909 je končal učiteljske v Kopru in poučeval v Trstu vse do leta 1925, ko ga je fašistična oblast odpustila. Zatekel se je v Slovenijo. Nekaj časa je poučeval v Črnomlju, nato pa je vstopil v diplomatsko-konzularno službo. Bil je uslužbenec na konzulatu v Trstu (1926–1929) in Celovcu (1929–1938).

V Celovcu je bil rezident vojaške obveščevalne službe na neposredni zvezi z ObC VKJ v Ljubljani. Prijateljske stike je imel tudi z **Tonetom Batageljem**, obmejnim komisarjem policije na Jesenicah. Bil je član organizacije TIGR in je tudi sodeloval v raznih akcijah v Avstriji. Gestapo iz Celovca ga je 11. 6. 1940 aretiral suma, da je sodeloval pri sabotažnih akcijah, ko je navezal stike z dvema gestapovskima sodelavcema. Po treh mesecih so ga izgnali iz Avstrije, pa je učiteljeval v Ljubljani. Ob napadu na Jugoslavijo se je umaknil v Sarajevo, verjetno k znancem majorja Slekovca, vendar se je kmalu vrnil v Ljubljano. Italijanska Ovrha ga je 2. 6. 1941 ponovno aretirala in poslala v Trst, vendar je bil 1. 7. 1941 izročen Gestapu v Celovcu, kjer so ga na tajnem procesu obsodili na smrt. Ustreljen je bil kot talec 5. 1. 1942 v Dragi pri Begunjah.

Vir: PSBL